

Forslag

til

Lov om statens overtagelse af den selvejende institution Erhvervsarkivet.

Fremsat den 16. marts 1962 af *ministeren for kulturelle anliggender.*

§ 1. Erhvervsarkivet er statens erhvervs-historiske arkiv. Det overtager ved stiftelsen den selvejende institution Erhvervsarkivet.

Stk. 2. Arkivets opgave er at modtage arkivalier fra erhvervslivets organisationer og virksomheder og fra enkeltpersoner med tilknytning til det økonomiske liv, at stille sådanne arkivalier til rådighed for den historiske forskning og selvstændigt at gennemføre forskningsarbejder.

Stk. 3. Ministeren for kulturelle anliggender bemyndiges til at fastsætte nærmere bestemmelser om erhvervsarkivets virksomhed.

§ 2. Erhvervsarkivet ledes af en bestyrelse, bestående af rigsarkivaren samt af 2 repræsentanter for erhvervslivet og 2 repræsentanter for universiteterne. De 4 sidstnævnte udnævnes af ministeren for kulturelle anliggender for 3 år ad gangen. Ministeren kan efter indstilling fra bestyrelsen supplere den med yderligere 2 medlemmer.

Stk. 2. Den daglige ledelse af arkivet, varetages af en overarkivar, der tillige har ansvaret for forskningsarbejdet. Han deltager i bestyrelsens møder, men har ikke stemmeret.

§ 3. De for arkivets etablering og drift nødvendige statsbevillinger bevilges ved finanslov eller tillægsbevillingslov.

Stk. 2. Til løsning af særlige opgaver og til forøgelse af forskningsfondets kapital, jfr. § 4, kan arkivet søge tilvejebragt midler fra kommuner, organisationer og private.

§ 4. Den kapital, der ved overtagelsen ejes af den selvejende institution Erhvervsarkivet, danner grundkapitalen i en fond, „Erhvervsarkivets forskningsfond“, som anvendes til fremme af erhvervshistorisk forskning i tilknytning til arkivet. For fonden udarbejdes en fundats, som forsynes med kgl. konfirmation ad mandatum gennem ministeriet for kulturelle anliggender.

§ 5. Denne lov træder i kraft den 1. oktober 1962.

Bemærkninger til lovforslaget.

Forslaget om statens overtagelse af den selvejende institution Erhvervsarkivet er resultatet af denne institutions gradvise udvikling siden 1942 og af statens forhold til den siden 1946. Erhvervsarkivet er i de forløbne 20 år nået frem til en status, der både understreger dets berettigelse og tydeligt angiver rammerne for dets fremtidige virke. På

Min. f. kult. anlig. j. nr. 249/62.

samme tid er statens andel i udgifterne til arkivets drift nået op på at udgøre ca. 80 pct. af de årlige driftsudgifter, således at det synes naturligt, at det offentlige overtagelse af institutionen finder sted nu. Denne overtagelse har flere gange ved finanslovsbevillingerne været tilkendegivet som den videre plan (jfr. sidst „Bilag vedr. ændringsforslag

til 3. behandling af forslaget til finanslov for 1955-56“, Folketingstidende 1954-55, tillæg D, bilag nr. 99, sp. 3965 ff); man har herved været i overensstemmelse med den hævdvundne praksis, at staten har til opgave at sikre bevarelsen af skrevne kilder af enhver art til belysning af dansk historie. Den stedfundne udvikling har tillige vist, at Erhvervsarkivets særlige karakter gør det naturligt, at det organiseres som en helt selvstændig institution.

Allerede før den 1. verdenskrig overvejede man inden for dansk arkivvæsens ledelse, hvordan man bedst kunne sikre de skriftlige kilder (bogholderi, korrespondance m. m.) der lå hos erhvervsvirksomhederne og organisationerne. Man var herved under påvirkning både fra udviklingen i historieforskningen og fra efterretningerne om, at man i udlandet var begyndt at oprette institutioner, der havde til opgave at indsamle arkivalier fra erhvervslivet.

Historieforskningens arbejdsområde var gennem det 19. århundrede blevet mere og mere udvidet. I stigende grad indrog man det økonomiske liv i studierne, og resultatet var en historiefremstilling, som søgte at give et fuldstændigere indtryk af fortiden ved også at tage hensyn til det økonomiske livs udvikling og dets samvirken med det øvrige samfund. Under dette arbejde havde historikerne i stigende grad brug for det kildemateriale, der lå rundt om ved de enkelte virksomheder og hos erhvervsorganisationerne. Det viste sig imidlertid uoverkommeligt både at få kendskab til, hvad der var bevaret, og at udnytte det spredte materiale. Til dette kom, at kun få virksomheder havde indsigt i, hvad der burde bevares. Efter århundredskiftet begyndte historikerne i fortæelse med erhvervslivet et arbejde for at råde bod på dette misforhold. Man valgte at oprette selvstændige arkiver, der skulle indsamle og bevare de dele af erhvervslivets arkivalier, som var af historisk interesse. Før 1914 var der oprettet sådanne erhvervsarkiver i Tyskland, Holland og Schweiz.

Efter 1920 blev arbejdet for bevarelsen af erhvervslivets arkiver også taget op i andre lande. Nye erhvervsarkiver blev oprettede. Andre steder valgte man at lade arkivalierne indgå i de bestående statsarkiver, men det har vist sig at være en mindre heldig løsning, fordi denne opgave altid må være en biting for disse institutioner, der er baseret på at varetage andre opgaver. Det viste sig heller ikke heldigt, når man ved forskellige handels- og højskoler eller stor-virksomheder oprettede mindre samlinger. Materialet blev her for spinkelt; det var ikke tilstrækkelig repræsentativt og tillod ikke at belyse sammenhængen mellem forskellige erhverv, mellem flere virksomheder m. m.

Erhvervsarkiverne blev oftest skabt i nøje forbindelse med universiteterne. En følge deraf har det været, at de som regel foruden at modtage arkivalier også har udfoldet et betydeligt arbejde som forskningsinstitutioner. Denne tendens er yderligere blevet udviklet derved, at erhvervsarkiverne ikke som andre offentlige arkiver har et omfattende besøg på læsesalen. Slægtshistorikerne, der udgør flertallet af arkivernes besøgende, søger ikke til erhvervsarkivernes samlinger, og derved frigøres personalet til videnskabeligt arbejde. Erfaringen fra udlandet godtgør, at erhvervsarkivernes ideale form er den selvstændige institution, der i sig forener et arkivs og et forskningsinstituts opgaver.

Erfaringerne fra udlandet bekræftes også af det danske erhvervsarkivs udvikling. Arkivledelsens overvejelser før 1914 førte ikke til oprettelsen af noget erhvervsarkiv, hvorimod Rigsarkivet og landsarkiverne modtog enkelte handelshuses arkiver. I løbet af 1920'erne og 30'erne blev sagens løsning dog mere og mere påtrængende, idet Videnskaberne Selskabs arkivkommission gennem sit indsamlingsarbejde konstaterede tilstedeværelsen af adskillige værdifulde arkiver hos forskellige virksomheder, arkiver, der dels ikke var kendt, dels blev opbevaret under lidet betryggende forhold. Da man samtidig ved Århus universitet var meget interesseret i at knytte et arkiv til byen, blev resultatet, at man i 1942 dannede „Komiteen for oprettelse af et erhvervsarkiv i Århus“. I komiteen indtrådte foruden rigsarkivaren repræsentanter for Århus bystyre, universitetet, statsbiblioteket og Videnskaberne Selskabs arkivkommission.

Komiteen begyndte straks et indsamlingsarbejde for at klargøre, om der var grundlag for oprettelse af et erhvervsarkiv. I de følgende år modtog man fra hele landet betydelige mænder arkivalier; de nødvendige kontorlokaler og magasiner blev stillet til rådighed på Århus rådhus. I 1948 fandt man, at det udførte arbejde havde godtgjort, at der var behov for et erhvervsarkiv, og man oprettede da en selvejende institution under navnet Erhvervsarkivet. I forbindelse hermed ansattes en magister i historie som arkivar og daglig leder.

De følgende år understregede yderligere Erhvervsarkivets berettigelse. Næsten alle de landsomfattende erhvervsorganisationer afleverede deres arkiver, og en række lokale organisationer fulgte efter, ligesom der skete afleveringer fra en lang række private virksomheder inden for erhvervslivets forskellige grene. De tidligere til Rigsarkivet og landsarkiverne afleverede arkivalier fra erhvervsvirksomheder overførtes til Erhvervsarkivet. I 1950 var det ikke længere muligt at rumme sam-

lingerne i lokalerne på rådhuset; det lykkedes da ved et tilskud på 70.000 kr. fra Otto Mønsted-fondet at få indrettet lokaler på Århus universitet. Universitetsundervisningens udvidelse medførte imidlertid, at universitetet i 1957 selv havde behov for disse lokaler, hvorfor Erhvervsarkivet flyttede til den tidligere banegård for Århus-Hammeljernbanen; denne bygning skal nedrives i løbet af få år på grund af vejanlæg. — Erhvervsarkivets samlinger omfatter nu ca. 6.000 løbende hyldemeter og et bibliotek på ca. 19.000 bind.

Samtidig med det egentlige arkivararbejde optog man i lighed med de udenlandske forbilleder en publikations- og forskningsvirksomhed. Fra 1949 udgives et årsskrift „Erhvervshistorisk årbog“, der bringer erhvervshistoriske afhandlinger. Yderligere har man udgivet større og mindre skrifter, hvortil kommer forskellige andre publikationer, som vil udkomme i nærmeste fremtid.

Erhvervsarkivets drift har været afholdt ved tilskud fra staten og Århus kommune samt fra private (fonds, organisationer, enkeltpersoner). I tidsrummet 1942-62 har arkivet i alt modtaget ca. 1.095.000 kr., der fordeler sig med følgende beløb:

Staten.....	638.000 kr.
Århus by.....	163.000 -
Andre.....	294.000 -

Af staten er der således ydet ca. 58 pct. af de modtagne tilskud. I de sidste finansår har statstilskuddet imidlertid, som nævnt, udgjort ca. 80 pct. af driftsudgifterne. Det første statstilskud var på 3.000 kr. i 1946-47, i 1948-49 forhøjedes det til 8.000 kr., fra 1950 blev lederen ansat som arkivar af 2. grad i Rigsarkivet, hvorved institutionens tilskud i realiteten blev forøget til 17.000 kr., ligesom det skabte mulighed for ansættelse af en registrator. Fra 1. april 1952 blev bevilget løn til endnu en arkivar af 2. grad, og fra 1. april 1955 udvidedes bevillingen til at omfatte regulering af registratorens løn og et tilskud til driften på ca. 6.000 kr. Senere er statstilskuddet forhøjet flere gange. Foruden de to arkivarer og registratoren beskæftiges i arkivet 6 kontorister og 1 tilsynsførende akademiker (cand.oecon.) under en af økonomi- og arbejdsministeriet oprettet beskæftigelsesforanstaltning, hvortil kommer 1 halvdagsbeskæftiget videnskabelig assistent, 1 medhjælper og periodisk medhjælp.

Den stedfundne udvikling har til fulde godtgjort, både at Erhvervsarkivet udfylder et behov, og at institutionens arbejdsform og -område er heldigt valgt. Lovforslaget er derfor i hovedsagen en be-

kræftelse af de allerede foreliggende kendsgerninger. Når man har valgt tidspunktet nu for statens overtagelse af arkivet, skyldes det at statsbibliotekets nuværende bygning i Århus vil blive ledig i løbet af kort tid ved bibliotekets udflytning til dets nye bygning i universitetsparken, og at den hidtidige biblioteksbygning derefter tænkes overladt til erhvervsarkivet, for hvis virksomhed den vil afgive tilstrækkelige og velegnede rammer. I forbindelse med overtagelsen af denne bygning må der imidlertid afholdes dels en engangsudgift, dels fremtidige driftsudgifter af en sådan størrelse, at arkivet vanskeligt kan fortsætte under de hidtidige usikre økonomiske forhold.

Til § 1.

Angivelsen af erhvervsarkivets opgave dækker det arbejde, arkivet hidtil har udført med indsamling, ordning og registrering af arkiver fra erhvervs- og faglige organisationer, fra private erhvervsvirksomheder, økonomiske sammenlutninger som f. eks. sparekasser, forsikringsforeninger o. l. samt fra enkeltpersoner med tilknytning til det økonomiske liv. I hvilken udstrækning disse arkiver kan stilles til rådighed for forskningen, fastsættes af bestyrelsen med hensyntagen til de tidligere arkivejeres ønsker. Almindelige bestemmelser herom kan fastsættes af ministeren, jfr. forslagets § 5.

Herudover skal arkivet — også i fortsættelse af dets hidtidige virksomhed — gennemføre forskningsopgaver inden for erhvervshistorien samt udgive videnskabelige arbejder og kilder til økonomisk-social historie. Arkivet kan dels selvstændigt tage sådanne opgaver op, dels påtage sig dem efter anmodning fra offentlige myndigheder og private organisationer eller virksomheder. De til gennemførelsen af forsknings- og udgivervirksomheden fornødne midler forudsættes delvis stillet til rådighed af „Erhvervsarkivets forskningsfond“, jfr. forslagets § 4 eller af interesserede kredse inden for erhvervslivet.

Til § 2.

På grund af erhvervsarkivets særlige historiske forudsætninger, specielt dets tilknytning til erhvervslivet og til den historiske forskning, finder man, at det ikke bør indgå som et med landsarkiverne sideordnet led af statens arkivvæsen, men organiseres som en helt selvstændig statsinstitution under ledelse af en bestyrelse på 5-7 medlemmer. For at sikre forbindelsen med arkivvæsenet, bør rigsarkivaren være medlem af bestyrelsen, der iøvrigt skal bestå af repræsentanter for universiteterne og

erhvervslivet, udnævnt af ministeren for kulturelle anliggender. Forinden ministeren udnævner disse repræsentanter, bør han indhente udtalelser fra universiteterne og fra repræsentative organisationer inden for erhvervslivet. Sålænge arkivet er beliggende i Århus, bør mindst den ene universitetsrepræsentant være knyttet til Århus universitet.

Honorarer til bestyrelsens medlemmer bevilges på finansloven.

Til § 3.

Det er hensigten at søge arkivets leder normeret på samme måde som landsarkivarer (f. t. 25. lønningsklasse) og også iøvrigt ved ansættelsen og normeringen af personale at gå ud fra landsarkivernes forhold.

Størrelsen af de nødvendige bevillinger til institutionens drift er foreløbig beregnet til ca. 220.000 kr. årlig. Statens hidtidige årlige tilskud til Erhvervsarkivet har andraget 28.200 kr., hvortil kommer lønninger til 2 fra rigsarkivet udlånte arkivarer og en registrator, i alt ca. 72.000 kr., eller tilsammen ca. 100.000 kr. Merudgiften vil således andrage ca. 120.000 kr. årlig.

Til § 4.

Erhvervsarkivet ejer i øjeblikket inventar til en anskaffelsessum af ca. 70.000 kr. og et håndbibliotek, hvis værdi anslås til ca. 120.000 kr. Disse ejendele overtages af staten. Kontante midler og bankbeholdninger, som ikke hidrører fra statsbevillinger, foreslås overført til en særlig fond sammen med kapitalen for den i tilknytning til den selvejende institution Erhvervsarkivet oprettede „Erhvervs-historisk fond“. Denne kapital udgør for tiden obligationer til pålydende 40.000 kr. For den nye fond, som foreslås kaldt „Erhvervsarkivets forskningsfond“, oprettes en fundats, der forsynes med kgl. konfirmation på sædvanlig måde. Fondens bestyrelse bør være erhvervsarkivets bestyrelse. Fonden vil kunne modtage tilskud fra legater, privatpersoner m. m. og dermed bevare de muligheder for støtte fra særlig interesserede, som hidtil har tilført arkivet så betydelige midler.

Til § 5.

Lovens ikrafttræden foreslås fastsat til den 1. oktober 1962, idet Statsbibliotekets bygning tidligst kan forventes frigjort fra dette tidspunkt.